

УДК 378.091.212/33-054.6:81'243

Тимчук І.М., Погоріла С.Г.
Білоцерківський національний аграрний університет**ПРОБЛЕМИ НАВЧАННЯ ТА ЕЛЕМЕНТИ МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ
ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ**

Анотація. У статті аналізуються проблеми, з якими зіштовхуються викладачі та студенти-іноземці у процесі вивчення української мови як іноземної: низький рівень мотивації навчання; фактор «ліні»; низький рівень репродуктивних здібностей; робота викладача у групі з «різномірівневими студентами», психологічна адаптація до зміни оточення; культурологічні та ментальні відмінності; відсутність достатньої кількості підручників які б відповідали сучасним вимогам Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти. У статті розглядаються деякі шляхи усунення зазначених проблем. Наголошено на важливій ролі комунікативного підходу, зорієнтованого на опанування мови через спілкування. Проаналізовано типи комунікативних завдань для організації мовної підготовки іноземних громадян та зосереджено увагу на шляхах вирішення проблем навчання студентів-іноземців у процесі вивчення української мови в умовах доузівської підготовки.

Ключові слова: мовна підготовка, проблема навчання, українська мова як іноземна, мотивація, фактор «ліні», міжпредметне заняття, рольова гра, комплексний підхід, міжпредметні зв'язки, комунікативні навички, комунікативний підхід, мовленнєва діяльність, культура спілкування.

Тymchuk Inna, Pohorila Svitlana
Bila Tserkva National Agrarian University**EDUCATION PROBLEMS AND LANGUAGE TRAINING ELEMENTS FOR FOREIGN
STUDENTS IN THE PROCESS OF STUDY UKRAINIAN AS FOREIGN LANGUAGE**

Summary. The article analyzes the problems faced by teachers and foreign students in the process of study Ukrainian as a foreign language: low level of study motivation; "laziness" factor; low reproductive skills level; the work of a teacher in a group with "different knowledge level students", psychological adaptation to different environment; cultural and mental differences; lack of sufficient textbooks to meet current requirements of the European Recommendations on Language Education. The article examines some ways to eliminate these problems. The important role of communicative approach, focused on mastering the language through communication, is being emphasized. There were analyzed types of communicative tasks for organization of language training of foreign citizens. The article pays considerable attention to peculiarities of the initial stage of Ukrainian language study by foreign students and the formation of communicative skills, based on lexico-grammatical material. Attention is focused on the ways of solving problems of training foreign students in the process of Ukrainian language study in pre-university preparation conditions. Among the main ones are the following: enhancement of motivation; application of multimedia technologies; use of communicative and integrated approaches to the educational process organization; conducting interdisciplinary classes with Ukrainian and foreign students in order to improve communicative skills; use of active forms of work; creation of a complex of educational materials in accordance with the European Recommendations on language education program requirements.

Keywords: language training, problem of study, Ukrainian as a foreign language, motivation, "laziness" factor, interdisciplinary lesson, role play, integrated approach, interdisciplinary relations, communicative skills, communicative approach, speech activity, communication culture.

Постановка проблеми. Реформи, модернізація вищої освіти збільшує можливості для мобільності студентів. У Білоцерківському національному аграрному університеті можна зустріти студентів із Камеруну, Індії, Пакистану, Алжиру, Гвінеї, Ірану. Першим ступенем у здобутті вищої освіти для іноземних громадян є оволодіння українською мовою як іноземною. Різноманітні аспекти та проблеми викладання української мови як іноземної останнім часом досить активно розглядаються у сфері методики викладання української мови та лінгвістики такими науковцями, як Бей Л.Б., Тростинська О.М., які проаналізували склад контингенту іноземних студентів з точки зору можливостей вивчення ними української мови та визначили зміст курсу для кожної категорії студентів [1].

Аналіз останніх досліджень. Фоміна Л.В., Скорбач Т.В., Кулікова І.І. розглядають у своїй роботі особливості організації занять з української мови для англійських студентів. Науковці подають спеціальні прийоми та техніки викладання української мови як іноземної щодо рівня,

знань, потреб, інтересів студентів-іноземців [9]. І. Кочан зробила огляд і систематизацію методичних праць, підручників та посібників з української мови як іноземної, що виходили в Україні та за кордоном, написані окремими авторами чи авторськими колективами [4]. Пальчикова О.О. обґрунтована важливість навчання української мови в іншомовній аудиторії. Науковець виокремила низку нерозв'язаних проблем, які виникають під час навчання української мови представників іноземних спільнот [6]. Пошуку ефективних технологій навчання приділяють увагу у своїх дослідженнях А. Алексюк, В. Беспалько, О. Вербицький, Л. Давидов, А. Трещев, О. Коваленко, С. Машбиць, О. Пехота, С. Сисоєва та ін. На проблемі навчання говорінню іноземців акцентувала увагу А. Чистякова. Теоретико-методологічній основі комунікативного підходу до вивчення української мови як іноземної присвячені праці О. Іванців, О. Гончарук, В. Вдовіна. І. Дирда досліджувала спрямованість комунікативного підходу на практику спілкування. У.В. Соловій зазначає, що будь-який рівень навчального про-

цесу повинен базуватися на тісній взаємодії мовного, мовленнєвого та комунікативного елементів [7]. Систему вправ у вивченні відмінкових форм на первинному етапі навчання української мови як іноземної розробили та впровадили в освітній процес Смолінська О.Є та Іванців О.С.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Усе ж, багато аспектів методики викладання української мови як іноземної залишаються актуальними і недослідженими. Зокрема, проблеми навчання та комунікативні особливості мовної підготовки студентів-іноземців в умовах довузівського навчання.

Мета статті. Основною метою є визначити коло проблеми, з якими стикаються викладачі довузівської підготовки у процесі навчання української мови іноземних студентів та проаналізувати типи комунікативних завдань для організації мовної підготовки іноземних громадян. А також окреслити шляхи вирішення проблем навчання студентів-іноземців у процесі вивчення української мови як іноземної.

Виклад основного матеріалу. Проаналізувавши досвід, набутий кафедрою славистичної філології, педагогіки та методики викладання БНАУ, виділимо проблеми, з якими стикаються викладачі та студенти-іноземці при вивченні української мови як іноземної:

1. Відсутність мотивації до вивчення мови. Більшість психологів зазначають, що не можна навчити мови без наявності мотивації. Студенти-іноземці вважають, що не потрібно досконало вивчати українську мову, так як після закінчення мовних курсів подальше навчання в університеті буде відбуватися англійською мовою.

2. Фактор «ліні». Певна категорія іноземних студентів все ж має бажання (мотивацію) вивчити українську мову, усвідомлює важливість знань мови країни у якій планує прожити наступних 5-6 років, але не готові докласти до цього жодних зусиль.

3. Попередній рівень освіти. Багато студентів прибувають із країн з нестабільною інфраструктурою, із крайньою вбогістю. Це означає, що багато хто з них не мав можливості отримати ґрунтовних знань з мови-посередника – англійської мови. Такі студенти не володіють концепціями, навичками, інструментами навчання, таким чином, вивчення мови стає набагато складнішим.

4. Робота викладача у групі із «різнорівневими» студентами, а саме із студентами з високою мотивацією до вивчення мови та комунікативними мовними здібностями і протилежною категорією студентів; із студентами, які не мають пропусків занять та студентами які мають багато безпричинних пропусків.

5. Вивчення лексики та багаторазове повторення пройденого матеріалу. Ми підтримуємо думку О. Палінської та О. Туркевич, що вивчення лексики – найважливіша частина мовного курсу. Спочатку вивчаємо слова, потім – фрази, а потім все це застосовуємо у мовленні. Щоб вивчити лексику потрібно мати чітку мету, навчатися послідовно, працювати творчо і повторювати вивчене. Психологи говорять: щоб засвоїти нове слово, потрібно його 80 разів використати: почути, написати, вимовити, прочитати [5].

6. Відсутність достатньої кількості підручників, які б відповідали сучасним вимогам до під-

ручника, а саме у відповідності до вимог програми та Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти [3].

7. Адаптація до нових умов життя студентів-іноземців. Зміна життєвого оточення проходить складно. Вона включає в себе як психологічні проблеми так і фізіологічні, що призводять, у свою чергу, до частих пропусків занять і, відповідно, до зниження якості отриманих знань.

8. Культурологічні та ментальні відмінності. Вони надзвичайно впливають на дисципліну на занятті, і, відповідно, на якість навчання. Студенти із країн Північної Африки надзвичайно запальні, темпераментні, за спрямованістю – здебільшого екстравертованого типу. У них жива міміка, виразна жестикуляція, часто швидкий темп мовлення. Разом з тим, вони переважно нестримані, занадто емоційні, прямолінійні. Також схильні до порушення дисципліни на заняттях. Міжособистісні конфлікти вирішують занадто емоційно, часто через особисті неприємності відмовляються працювати у запропонованих парах чи групах. Тому викладачу потрібно постійно зацікавлювати таких студентів, давати індивідуальні заняття, постійно змінювати види діяльності та методи навчання з метою утримання уваги та збереження дисципліни.

9. Норми поведінки. Європейські практики освіти, поведінки й очікувань дуже часто відрізняються від культурних норм країн походження біженців. Таким студентам потрібна допомога в розумінні нових звичаїв та адаптації до них.

Розглянемо деякі із можливих шляхів вирішення зазначених вище проблем.

1. Підвищення мотивації: знайомством із кращими зразками української літератури, знайомством із українськими традиціями і звичаями, прослуховуванням сучасної якісної української музики, екскурсіями на виробництво і т. ін.

2. Використання мультимедійних технологій: створення презентацій, відеозйомка фрагментів уроків із наступним обговоренням.

3. Комплексний підхід до занять зумовлений природою мовлення: у мовленні всі види діяльності взаємодіють, сприяють формуванню один одного. Отже, всі аспекти мови – фонетичний, лексичний, граматичний – вивчаються у взаємозв'язку. Так, кожна доза мовного матеріалу повинна опрацьовуватись у всіх видах мовленнєвої діяльності. Наприклад, засвоюючи структуру активно-граматичного мінімуму, необхідно передбачити вправи у вживанні та розумінні цього явища в усіх видах мовленнєвої діяльності [2].

4. Проведення міжпредметних занять із українськими студентами. Такі заняття сприятимуть розвитку і покращенню комунікативних навичок, обміну інформацією щодо інтересів і життя молоді у різних країнах.

5. Використання рольових ігор як засобу підвищення мотивації до вивчення української мови як іноземної. Переваги такого методу навчання у максимальному наближенні до реальних умов життя. Особливо результативним метод рольових ігор проявив себе при вивченні таких тем: «Транспорт», «Туризм», «Готель», «Ресторан», «Співбесіда з роботодавцем» і ін.

6. Створення комплексу навчальних посібників і методичних матеріалів, який би забезпечував по-

еднання основних видів діяльності у відповідності до вимог програми та Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти [3]. Над цією проблемою і працює кафедра славистичної філології, педагогіки та методики викладання Білоцерківського національного аграрного університету.

У Загальноєвропейських Рекомендаціях з мовної освіти комунікативні мовні компетенції визначені як такі, що забезпечують людині можливість діяти, застосовуючи специфічні лінгвістичні засоби [3].

Оскільки комунікативний підхід до вивчення української мови як іноземної зорієнтований на опанування мови через спілкування, то ним передбачено включення у процес навчання комунікативних ситуацій, максимально наближених до нового для іноземних студентів середовища. Він містить взаємопов'язані види роботи і наскрізно проходить через говоріння, читання, письмо і слухання (аудіювання).

Відповідно до Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти на початковому етапі навчання (рівень А2), у студентів мають бути сформовані навички при діалогічному мовленні брати участь у діалозі з достатнім ступенем невимушеності й спонтанності, щоб відбулася природна інтеракція з носіями мови; а також вміння брати активну участь у дискусії у знайомому контексті. При монологічному мовленні – висловлювати власну точку зору на запропоновану тему, аргументуючи її [2].

Контингент студентів підготовчого відділення надзвичайно різноманітний що, у свою чергу, висуває високі вимоги до викладача щодо організації навчальних занять та використання різних форм, методів та засобів навчання. Комунікативна спрямованість процесу навчання іноземних студентів має стати провідною ланкою їх мовної підготовки.

На початковому етапі вивчення української мови як іноземної в умовах довузівської підготовки формування комунікативних навичок відбувається на основі лексико-граматичного матеріалу, що вивчається та спілкування в їх новому оточенні («У гуртожитку», «У магазину», «В університеті», «У транспорті»...). Студентам пропонується створювати короткі діалоги з носіями мови чи в групі, запам'ятовуючи їх шляхом багаторазового повторення. Парна робота (діалог-бесіда, діалог-розпитування) та робота в групах сприяють розвитку монологічного і діалогічного мовлення, а також вчать вмінню слухати і розуміти співрозмовника. Важливим для студентів на цьому етапі є подолання психологічного бар'єру та страху спілкуватися новою мовою.

Залежно від здібностей студентів варто диференціювати завдання. Для студентів із середнім і достатнім рівнем знань підбирати вправи репродуктивного характеру (відтворення діалогу), а для студентів з високим рівнем – вправи творчого характеру (імпровізація та розширення діалогу на запропоновану тему).

Окремої уваги заслуговують заняття з розвитку культури мовлення. Перше знайомство зі сталими мовними конструкціями на зразок «Дякую», «Вибачте», «Будь ласка», «Доброго ранку», «На добраніч», «Радий познайомитися» та ін. відбувається на початку навчання, а в процесі завдання ускладнюються.

Набуттю вмінь правильно висловлюватися в певній ситуації сприятимуть рольові ігри та імпровізаційні. У процесі створення рольової гри викладач має враховувати потреби студентів і підбирати такі ігрові ситуації, участь у яких допоможе іноземцям адаптуватися до нового оточення та набутти навичок невимушеного міжособистісного спілкування. Тематикою рольових ігор можуть бути «Знайомство у парку» (в університеті, на виставці...) «В їдальні», «В аптеці», «У банку», «На вокзалі», «У готелі», «У перукарні» та ін. «Розмова по телефону з другом» (викладачем, працівником банку...) «Орієнтування на місцевості» (Як пройти до аптеки?, Де найближче відділення банку?, Як я можу дістатися до залізничного вокзалу?) та інші. Поступово, із накопиченням лексичного та граматичного матеріалу, завдання ускладнюються. Студентам пропонується проблемні ігри-імпровізації: «Пропущена зупинка», «Помилковий номер», «Бронювання», «Невдалий комплімент».

Важливим елементом мовленнєвої діяльності, який сприяє збагаченню лексичного запасу студентів, виробленню вмінь працювати з перекладацькими та тлумачними словниками, а також розширенню кругозору є робота з текстами. Важливо правильно організувати таку роботу, створювати або підбирати тексти відповідного рівня. Доречними будуть завдання на читання вголос та розуміння прочитаного (дати відповіді на питання, або створити самостійно питання до змісту тексту), закінчення прослуханого незавершеного тексту, вибір назви тексту, визначення головної думки тексту, доповнення, відтворення змісту тексту за самостійно складеним планом. Щоб студенти не обмежувалися лише сприйняттям мовлення викладача, доречно використовувати аудіо чи відеозаписи.

Розвитку зв'язного мовлення сприятиме усна побудова простих речень за моделями; розповідь на основі запропонованого зображення (доречні при вивченні лексичної теми «Пори року»); слухання, повторення та вивчення вірша чи пісні українською мовою, розповідь цікавих історій, обговорення переглянутого мультфільму.

Використання тренувальних настільних ігор внесе різноманітність у навчальний процес і сприятиме удосконаленню та розширенню мовленнєвих навичок. Наприклад, настільна гра «У місті» (обладнання – карта міста із зображенням відомих об'єктів, фішки). Завдання передбачає створення діалогу з уявним перехожим на зразок «Як пройти до театру?» Такі види роботи будуть доречними при вивченні лексики до теми «Орієнтування на місцевості» (ліворуч, праворуч, прямо, уздовж вулиці, через дорогу, за рогом, біля, між, напроти...).

Розглянуті види роботи на заняттях дозволяють розвивати та удосконалювати навички мовленнєвої діяльності і культури спілкування, допомагають створити позитивну емоційну атмосферу, зацікавити студентів, підвищити мотивацію та ефективність навчання.

Висновки і пропозиції. Отже, у статті нами проаналізовано проблеми, з якими зіштовхуються викладачі та студенти-іноземці у процесі вивчення української мови як іноземної: низький рівень мотивації навчання; фактор «лінії»; низький рівень репродуктивних здібностей; робота

викладача у групі з «різнорівневими студентами», психологічна адаптація до зміни оточення; культурологічні та ментальні відмінності; відсутність достатньої кількості підручників які б відповідали сучасним вимогам Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти. Було запропоновано дієві шляхи вирішення проблем навчання іноземних студентів у процесі вивчення української мови в умовах довузівської підготовки. Серед яких основними є такі: підвищення мотивації; використання мультимедійних технологій; використання комунікативного та комплексного підходу до організації навчального процесу; проведення міжпредметних за-

нять з українськими та іноземними студентами з метою покращення комунікативних навичок; використання активних форм роботи; створення комплексу навчальних матеріалів відповідно до вимог програми Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти.

На нашу думку, зорієнтованість процесу мовної підготовки іноземних студентів на формування і розвиток комунікативних навичок, допоможе іноземним громадянам адаптуватися в іншомовному середовищі, навчитися вільно спілкуватися у побуті та, за умови успішного навчання, буде запорукою готовності до здобуття освіти у навчальних закладах України.

Список літератури:

1. Бей Л.Б., Тростинська О.М. Проблеми викладання української мови різним категоріям іноземних. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі: Міжпредметні зв'язки*. 2008. Вип. 12. С. 48–59.
2. Гелецька А.І. Методика викладання української мови як іноземної у вищих навчальних закладах. *Матеріали за 7-а Міжнародна научна практична конференція: «Achievement of high school»*. Софія : «Бял ГРАД-БГ» ООД, 2011. Том 21. Филологічні науки. 64 с.
3. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / заг. ред. С.Ю. Ніколаєва. Київ, 2003. 273 с.
4. Кочан І. Становлення і розвиток методики викладання української мови як іноземної. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2012. Вип. 7. С. 17–24.
5. Палінська О., Туркевич О. Крок-1 (рівень А1-А2). Українська мова як іноземна : книга для студента. 2-ге вид., випр. і доп. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2014. 104 с.
6. Пальчикова О.О. Проблеми навчання української мови в іншомовній аудиторії. *Science and Education a New Dimension: Pedagogy and Psychology*. 2013. Vol. 9. Pp. 109–112.
7. Соловій У.В. Формування комунікативної компетенції студента-іноземця у процесі вивчення української мови. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Сер. : Педагогічні науки*. 2014. Вип. 3. С. 273–280.
8. Рекомендації щодо організації навчального процесу для викладачів української мови як іноземної, які будуть працювати з біженцями, шукачами притулку. URL: <http://uchika.in.ua/rekomendatsiyi-shodo-organizatsiyi-navchalenogo-procesu-dlya-vik.html> (дата звернення: 06 травня 2019).
9. Фоміна Л.В., Скорбач Т.В., Кулікова І.І. Традиційні та інноваційні підходи до вивчення української мови як іноземної у вищій медичній школі. *Методологія та практика лінгвістичної підготовки іноземних студентів* : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції. Харків, 2014. С. 248–252.

References:

1. Byey L.B., Trostyns'ka O.M. (2008). Problemy vykladannya ukrayins'koyi movy riznym katehoriyam inozemnykh [Problems of teaching the Ukrainian language to different categories of foreign languages]. *Vykladannya mov u vyshchyykh navchal'nykh zakladakh osvity na suchasnomu etapi: Mizhpredmetni zvyazky*. Vol. 12, pp. 48–59.
2. Helets'ka A.I. (2011). Metodyka vykladannya ukrayins'koyi movy yak inozemnoyi u vyshchyykh navchal'nykh zakladakh [Methodology of teaching Ukrainian as a foreign language in higher educational institutions]. *Materyaly za 7-a Mezhdunarodna nauchna praktychna konferentsyya: «Achievement of high school»*. Sofiya : «Byal HRAD-BH» OOD. Tom 21. Fylohohychny nauky. 64 p.
3. Zahal'noyevropeys'ki Rekomendatsiyi z movnoyi osvity: vyvchennya, vykladannya, otsynuyvannya (2003). [European Recommendations on Language Education: Study, Teaching, Evaluation] (zah. red. S.Yu. Nikolayeva). Kyiv, 2003. 273 p.
4. Kochan I. (2012). Stanovlennya i rozvytok metodyky vykladannya ukrayins'koyi movy yak inozemnoyi [Formation and development of the methodology for the presentation of the Ukrainian language as a foreign language]. *Teoriya i praktyka vykladannya ukrayins'koyi movy yak inozemnoyi*. Vol. 7, pp. 17–24.
5. Palins'ka O., Turkevych O. (2014). Krok-1 (riven' A1-A2). Ukrayins'ka mova yak inozemna: knyha dlya studenta. – 2-he vyd., vypr. i dop. [Step-1 (Level A1-A2: Ukrainian as a Foreign Language: A Student's Book – 2nd Edition, Extras and Extras)]. L'viv : Vydavnytstvo L'vivs'koyi politekhniki, 104 p.
6. Pal'chikova O.O. (2013). Problemy navchannya ukrayins'koyi movy v inshomovniy audytoryi [Problems of teaching the Ukrainian language in a foreign language audience]. *Stsientse and Edutsation a New Dimension: Pedagogy and Psychology*. Vol. 9, pp. 109–112.
7. Soloviy U.V. (2014). Formuvannya komunikatyvnoyi kompetentsiyi studenta-inozemtsya u protsesi vyvchennya ukrayins'koyi movy [Formation of the communicative competence of a foreign student in the process of studying the Ukrainian language]. *Naukovi zapysky Berdyans'koho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu. Ser. : Pedahohichni nauky*. Vol. 3, pp. 273–280.
8. Rekomendatsiyi shchodo orhanizatsiyi navchal'noho protsesu dlya vykladachiv ukrayins'koyi movy yak inozemnoyi, yaki budut' pratsyuvaty z bizhentsyamy, shukachamy prytulku [Recommendations for the organization of the educational process for teachers of the Ukrainian language as foreigners who will work with refugees, asylum seeker]. URL: <http://uchika.in.ua/rekomendatsiyi-shodo-organizatsiyi-navchalenogo-protsesu-dlya-vik.html> (accessed 06 May 2019).
9. Fomina L.V., Skorbach T.V., Kulikova I.I. (2014). Tradytsiyi ta innovatsiyi pidkhody do vyvchennya ukrayins'koyi movy yak inozemnoyi u vyshchyy medychniy shkoli [Traditional and innovative approaches to studying Ukrainian as a foreign language at a higher medical school]. *Metodolohiya ta praktyka lnhvistychnoyi pidhotovky inozemnykh studentiv* : zbirnyk materialiv Vseukrayins'koyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi. Kharkiv, pp. 248–252.